

Elektorālā izvēle: teorija un prakse

Gunars Ozolzile, Riga Technical University

Kopsavilkums. Raksta mērķis ir izpētīt elektorālo izvēli ietekmējošos faktoros. Analīze tiek veikta institucionālās pieejas ietvaros, izmantojot politikas socioloģijā par klasiskām uzskatītās elektorālo uzvedību skaidrojošās teorijas, kā arī empīriskajos pētījumos iegūtās atziņas. Tiek secināts, ka elektorālā izvēle ir kompleks process un to nav iespējams izskaidrot ar kādas vienas teorijas palīdzību. Tiek uzsvērts, ka, iepretī citiem elektorālo izvēli ietekmējošajiem faktoriem, arvien lielāku lomu sāk spēlēt politiku prasme izdiskutēt problēmas un piedāvāt to risinājumus. Īpaša uzmanība rakstā tiek pievērsta Latvijas vēlēšanu uzvedības analīzei.

Atslēgas vārdi: vēlēšanas, elektorāts, elektorālā izvēle, sociālie institūti, institucionalizācija.

I. IEVADS

Par sabiedrību mēdz teikt, ka tā ir institucionalizētu rīcības formu kopums jeb sistēma. To pašu varētu attiecināt arī uz politiku, vienu no sabiedrības nozīmīgākajām apakšsistēmām. Lai arī turpinās diskusijas, ko saprast ar jēdzienu „sociālie institūti” (vai mūsu gadījumā – „politiskie institūti”) [sk. 1], nav šaubu par to, ka tie strukturē sociālo realitāti un tādējādi „ieliek rāmjos” indivīdu sociālo rīcību un mijiedarbību, tai skaitā politisko rīcību, elektorālo izvēli ieskaitot.

Šo rindu autors jau ir pētījis Latvijas vēlēšanu sistēmu un tās ietekmi uz mūsu politiskās sistēmas stabilitāti un efektivitāti [sk. 2;3]. Līdz šim viņa uzmanības lokā nav bijuši vēlētaji un viņu izvēli ietekmējošie faktori. Izpētīt šos faktoros būs raksta mērķis. Analīze tiks veikta institucionālās pieejas ietvaros, izmantojot politikas socioloģijā par klasiskām uzskatītās elektorālo izvēli skaidrojošās teorijas, kā arī jaunākajos pētījumos iegūtās atziņas.

II. ELEKTORĀLĀ IZVĒLE KĀ INSTITUCIONALIZĒTA RĪCĪBA

Vācu antropologs Klauss Eders (Eder) institūtu sauc par sastingušu kultūru [4]. Tie transformē sabiedrības kultūrā balstītās vērtīborientācijas normatīvi saistošā sociālā kārtībā. Tas gan ir tikai viens no daudzajiem mēģinājumiem precizēt mūs interesējošo jēdzienu „institūts”. Nedaudz papētīsim arī citas pieejas.

Normatīvās pieejas ietvaros dominē „klasika” – Emīla Dirkeima (Durkheim) sociālo faktu teorija. Par sociālajiem faktiem sociologs sauc tādas rīcības un domāšanas tipus, kas ne tikai pastāv „ārpus” indivīda, bet kuriem ir arī piespiedu spēks - tie liek indivīdiem noteiktā veidā rīkoties. Sociālie fakti viņam ir „kolektīvās apziņas” daļa, tos rada un atražo visi sabiedrības locekļi un tie ļauj nodrošināt stabilu mijiedarbību un sociālo kārtību [5].

Cita pieeja tam, kā notiek kārtības institucionalizācija, ir racionālās izvēles teorijas piekritējiem. Šīs pieejas ietvaros par

klasisku var uzskatīt Duglasa Norta (North) koncepciju. Viņam institūti ir „spēles noteikumi”, jeb cilvēku radīti ierobežojoši „rāmji”, kas organizē viņu mijiedarbību. Institūtu veido visu veidu ierobežojumi un to mērķis ir formalizēt cilvēku savstarpējās attiecības [6].

Galvenā atšķirība starp normatīvo un racionālo pieeju ir tā, ka pēdējās piekritēji visus institūtu uzskata par racionālās izvēles produktiem, bet pirmās - par „objektīvu esamību”. Racionālā institucionālisma teorijā akcents tiek likts uz institūtiem kā regulējošiem noteikumiem, bet normatīvajā pieejā - uz to, ka tiem ir kārtību konstituējoša loma. Abām pieejām ir daudz kopēja. Pirmkārt, abu teoriju piekritēji ir vienprātīgi, ka institūti attiecībā pret indivīdu ir „ārējas” struktūras, kas pilda gan kārtības uzturēšanas, gan sociālās integrācijas, gan mijiedarbību regulēšanas, gan citas tamlīdzīgas funkcijas. Šai līdzībai ir dziļas metodoloģiskas saknes. Abas pieejas ir pozitīvisma garā ieturēta pasaules skatījuma varianti. Šī pasaules redzējuma pamatā ir pārliecība, ka eksistē objektīva sociālā realitāte, kas automātiski rada „mūžīgo” socioloģijas zinātnes dilemmu: struktūra – indivīds. Abu pieeju piekritēji šo dilemmu risina atšķirīgi. „Normatīvistiem” objektīvā realitāte ir sabiedrība, jeb daudzskaitlī – sabiedrības - kā kolektīvi veselumi. Savukārt „racionālistiem” – indivīdu racionalitāte. Pirmajiem primāra ir struktūra, otrajiem – indivīds. Pirmajā gadījumā tā ir holisks institūtu kā „ārpus” indivīda esošu normu, kas determinē viņa rīcību, redzējums. Otrajā – individuālistisks normu (kuras radījuši paši indivīdi, lai regulētu sociālo mijiedarbību) skaidrojums. Tā kā šie noteikumi ir indivīdu racionālas izvēles produkts, tie iegūst objektīvu (strukturālu) nozīmi ikdienā notiekošajās sociālajās interakcijās.

Atšķirīgs skatījums uz mūs interesējošo jēdzienu „institūts” ir t.s. „konstruktīvistiem”, kas mēģina pārvarēt abām iepriekšējām pieejām piemītošos trūkumus. Viņi uzskata, ka sociālais neeksistē „ārpus” indivīda. Tai pat laikā indivīds nevar eksistēt ārpus sabiedrības, jo viņa „patība” rodas vienīgi un tikai esot mijiedarbībā ar citiem indivīdiem. Šīs pieejas ietvaros par klasiskiem tiek uzskatīti Maksa Vēbera (Weber), kā arī Petera Bergera (Berger) un Tomasa Lukmana (Luckmann) darbi. Vēbers savu koncepciju balsta uz sociālās rīcības jēdzienu. Viņš uzskata, ka socioloģijai jāpēta nevis sabiedrības struktūras, bet gan jācenšas izprast sociālo rīcību. Ar rīcību sociologs saprot izturēšanos, „ja un ciktāl indivīds vai indivīdi ar to saista subjektīvu jēgu” [7]. Savukārt par sociālu Vēbers sauc tādu rīcību, kas „pēc rīkojošās [personas] vai rīkojošos [personu] piedāvātās jēgas satiecas ar citu [cilvēku] izturēšanos un orientējas uz to” [8]. Tātad subjektīvā jēga, bez kuras vispār nevar runāt par rīcību, un orientācija uz citiem, bez kuras rīcību nedrīkst uzskatīt par sociālu, ir divas obligātas sociālās rīcības pazīmes. Sociāla rīcība ir tāda rīcība, kas ir orientēta nevis uz, piemēram, dabas parādībām vai

tehniku, bet gan uz citu cilvēku izturēšanos, cerot uz noteiktu viņu reakciju. Tā kā subjektīvā jēga, ko indivīdi ieliek sociālajā rīcībā, atkārtojas, rodas tas, ko Vēbers sauc par empīriski nozīmīgām savstarpējām gaidām. Šīs gaidas ļauj indivīdam prognozēt „pretspēlētāja” atbildes reakciju. Protams, nav nekādu garantiju, ka „pretspēlētājs” rīkosies atbilstoši šīm gaidām, tomēr svarīgs jau ir pats fakts, ka šādas gaidas pastāv, ka tās ir empīriski nozīmīgas (jo tām ir „svars” indivīda acīs) un tieši uz tām viņš orientējas notiekot mijiedarbībai. Citiem vārdiem – tas, ka pastāv empīriski nozīmīgas gaidas, ir galvenais nosacījums sociālās mijiedarbības sakārtoībai.

Līdzīga kārtības institucionālizācijas loģika ir arī Bergera un Lukmana piedāvātajā „realitātes sociālajā konstruēšanā”. Atšķiras vienīgi terminoloģija. Vēbera lietotās terminoloģijas – „empīriski nozīmīgo savstarpējo gaidu” vietā, tiek likts jēdziens „tipizācija”. Autori apraksta kā mijiedarbība starp A un B, tai atkārtojoties, noved pie tā, ka rodas tipizācijas (ko parasti dara mans pretspēlētājs attiecīgajā situācijā) [9].

Tātad, ja „racionalisti” ar jēdzienu „institūts” saprot galvenokārt noteikumus un normas, kas regulē sociālo mijiedarbību, bet „normatīvistiem” institūts ir normas ar konstitūjošu nozīmi, tad „konstruktīvistu” uzskatos dominē t.s. kognitīvā institūtu izpratne un akcents tiek likts uz jēgu jeb nozīmi.

Augstāk minētās trīs koncepcijas mēdz dēvēt par „šauru” skatījumu uz jēdzienu „institūts”. Ir arī t.s. „plašākā” pieeja. Tipisks piemērs šādai plašākai pieejai ir Viljama Ričarda Skota (Scott) uzskati, kurš runā par trim „pīlāriem” uz kuriem „balstās” institūta jēdziens. Pēc viņa domām, institūtu veido gan kognitīvās, gan normatīvās, gan regulatīvās struktūras un rīcības. Visi iepriekš minētie komponenti rada stabilitāti un piedod nozīmību sociālajai rīcībai [10].

Līdzīga pieeja ir arī par neoinstitucionālisma pamatlicējiem dēvētajiem Džeimsam Garijam Marčam (March) un Johanam Olsenam (Olsen). Viņi ar jēdzienu „politiskais institūts” saprot prakses, procedūras, konvencijas, lomas, stratēģijas, organizatoriskās formas un tehnoloģijas. Visu to izmantojot tiek konstruēta sociālā, tai skaitā - politiskā rīcība. Šai jēdzienā abi iepriekš minētie autori ietver arī ticējumus, paradigmas, kultūras kodus un zināšanas [sk. 11].

Lielākā daļa teorētiķu mēdz nodalīt formālos un neformālos sociālos institūtus un uzskata, ka gan vieni, gan otri vienādā mērā nosaka (varētu teikt – definē) katra indivīda rīcību. Tie reducē indivīdu lēmumus gan ekonomikā, gan sociālajā sfērā, gan arī, protams, politikā. Piemēram, pēc Norta domām, formālie un neformālie institūti atšķiras ar to, ka pirmos cilvēki nevar patvaļīgi izmainīt un tie mainās ļoti lēni [12]. Tiek izmantoti arī citi formālo un neformālo noteikumu nošķiršanas kritēriji. Piemēram, tiek uzsvērts, ka, pirmkārt, formālie noteikumi tiek fiksēti rakstiski un, otrkārt, ka tie paredz sankciju piemērošanu, ja tos neievēro un tie tiek pārkāpti. Tieši šādam formālo un neformālo noteikumu nošķirumam nepiekrīt Sjūzena Stouksa (Stokes). Kā alternatīvu iepriekš minētajai pieejai viņa piedāvā savu variantu [sk.13]. Viņasprāt formālajiem noteikumiem raksturīgs tas, ka tos pavisam noteikti apzinās indivīdi, bet

neformālajiem noteikumiem ir latents raksturs. Citiem vārdiem – to esamību apliecina sekošana noteikumiem kā tādiem un indivīdi bieži nav spējīgi tos noformulēt. Kā piemēru Stouksa min salīdzinājumu starp sporta spēļu un valodas lietošanas noteikumiem. Tā, piemēram, šaha spēles noteikumi ir strikti fiksēti un nav iespējams spēlēt šo spēli tos nezinot. Cilvēks, kas šos noteikumus zina spēj ne tikai spēlēt šahu, bet spēj šos noteikumus paskaidrot arī citiem. Prast runāt „pēc noteikumiem” ir pavisam cita situācija. Mēs iemācāmiešiem sekot daudz ātrāk nekā tos apgūstam. Vēl vairāk – zināt šos noteikumus nemaz nav obligāti. Piecgadīgs bērns pareizi runā dzimtajā valodā nezinādams gramatiku, arī pieaudzis cilvēks, kurš skolā mācījies gramatiku, ne vienmēr spēj valodas lietošanas noteikumus paskaidrot. Tos noteikumus, kurus cilvēki, kas tiem seko, spēj saprotami paskaidrot, Stouksa piedāvā saukt par „spēles noteikumiem” (rules of a game). Savukārt tos noteikumus, kurus tiem, kuri tos lieto, grūti noformulēt un formalizēt, Stouksa sauc par „gramatiskajiem noteikumiem” (rules of a language).

Minētās atšķirības Stouksa izmanto, lai pētītu elektorālo prakšu īpatnības. Viņasprāt balsošana vienmēr notiek pēc noteiktiem noteikumiem. Jāatzīmē, ka ar noteikumiem viņa saprot nevis vēlēšanu sistēmas (normas pēc kurām notiek vēlēšanas un pēc tam tiek sadalītas vietas parlamentā), bet gan tieši „balsošanas noteikumus”, t.i., noteikumus pēc kuriem lēmumus pieņem vēlētajī. Runa nav par balsošanas motīviem, kāpēc vēlētajī balso par vienu vai otru partiju (kandidātu), bet gan par to pēc kādiem noteikumiem tiek pieņemts lēmums „kā balsot”. Šie noteikumi „kā balsot”, viņasprāt, ir nevis „spēles noteikumu”, bet gan „gramatisko noteikumu” paveids. Tos nenosaka psiholoģiski vai materiāli motīvi, tie ir noturīgu sociālo mehānismu darbības sekas.

No tā, kādi tieši „gramatiskie” noteikumi ir nostiprinājušies starp vēlētajiem, viņasprāt, ir atkarīga demokrātijas attīstības pakāpe. Pētniece izdala vairākus balsošanas „gramatisko” noteikumu paveidus:

- 1) Retrospektīvā sociotropā (uz sabiedrību, uz kopienu orientētā) balsošana: ja laikā, kamēr pie varas ir attiecīgā amatpersona, ir vērojama noteikta ekonomiskā izaugsme, balso par viņu. Ja šādas izaugsmes nav – par viņa pretinieku;
- 2) Retrospektīvā egocentriskā balsošana: ja tava alga attiecīgās amatpersonas atrašanās pie varas laikā ir pieaugusi, vismaz par x procentiem, balso par viņu, pretējā gadījumā – par oponentu;
- 3) Socializētā balsošana: balso par to politisko partiju, par kuru balsojis tavs tēvs;
- 4) Balsošana, kas orientēta uz partiju pozīcijām: salīdzini savus politiskos ideālus ar visu partiju programmām un atdod savu balsi par to partiju, kuras programma minimāli atšķiras no taviem ideāliem;
- 5) Stratēģiskā balsošana: ja kandidātam, no kura programmas tavi ideāli atšķiras minimāli, nav izredžu uz uzvaru, balso par kandidātu, kurš spējīgs sastādīt visnopietnāko konkurenci vismazāk vēlamajam kandidātam;
- 6) Ievirzītā balsošana: izvērtē principiālās atšķirības partiju programmās, lai noteiktu, kura no tām tev tuvāka un balso par to;

7) Etniskā balsošana: saskaiti, cik no kandidātiem partiju sarakstos pieder tavai etniskajai grupai un balso par to sarakstu, kur viņu ir visvairāk;

8) Klienteliskā balsošana: salīdzini priekšvēlēšanu kampaņas laikā piesolīto labumu nozīmīgumu un balso par to partiju, kuras piedāvājumi tieši tev šķiet vispievilcīgākie.

Tam, kā (balstoties uz kādiem noteikumiem no iepriekš minētā saraksta) balso vēlētāji, ir liela ietekme uz politiskās sistēmas funkcionēšanu. Tā retrospektīvā balsošana, ja tā ir orientēta uz sabiedrību nevis egocentriska, stimulē varas politisko atbildību sabiedrības priekšā. Balsošana, kas orientēta uz partiju pozīcijām, kā arī stratēģiskā un ievirzītā balsošana vieš cerības, ka valdība pildīs savas saistības vēlētāju priekšā. Socializētā un egocentriskā balsošana ved pie pretēja rezultāta. Klienteliskā balsošana, savukārt, liek politiķiem just atbildību pret vēlētājiem.

III. CITI MĒĢINĀJUMI SKAIDROT ELEKTORĀLO IZVĒLI: KLASISKO TEORIJU UN PRAKSES APSKATS

Elektorālās izvēles analīze ir viena no politikas socioloģijas centrālajām tēmām. Var runāt par trim teorētiskajām pieejām, kas radušās pagājušā gadsimta otrajā pusē. Socioloģiskās pieejas (t.s. Kolumbijas skola) [sk. 14] piekritēji uzskata, ka vēlētāju izvēli par kuru partiju balsot, izšķiroši ietekmē viņu piederība tai vai citai sociālai grupai. Atbilstoši šīs pieejas piekritēju uzskatiem, sociālajā grupā „iesprostotais” indivīds balso par to partiju, kas vislabāk pārstāv attiecīgā slāņa intereses.

Atbilstoši Seimura Martina Lipseta (Lipset) un Steina Rokana (Rokkan) uzskatiem, partiju sistēmas veidošanas un vēlētāju izvēli būtiski ietekmē konfliktu līnijas sabiedrībā, kas to šķel un veido sociālo grupu, no vienas puses, un partiju, no otras puses, alianses [sk. 15]. Politiku polarizēt gan spēj tikai daļa no sabiedrības sociālajā struktūrā pastāvošajām pretrunām. Turklāt pastāvošās konfliktu struktūras veido hierarhiju un variē dažādās politiskajās sistēmās un arī laika gaitā. Pētot nāciju veidošanos Rietumeiropā un Viduseiropā, autori izdala četras konfliktlīnijas un to dažādas konstelācijas. Viņuprāt nacionālo valstu veidošanās neatņemama sastāvdaļa ir: 1) Etniski, lingvistiski vai reliģiski konflikti starp centru un perifēriju; 2) Konflikts starp valsti un baznīcu (pārsvarā katolisko); 3) Industriālās revolūcijas laikā izveidojies konflikts starp pilsētu un laukiem; 4) Konflikts starp darbu un kapitālu.

Postpadomju politiskās telpas pētnieki, piemēram, Krievijas sabiedrības gadījumā piedāvā četrām Lipseta un Rokana konfliktlīnijām pievienot vēl vienu – starp tiem, kas ir pietuvināti varai un tiem, kuriem tās nav. Savukārt sociālekonomiskā dalīšanās tiek skatīta konflikta starp tiem, kas no sabiedrībā veiktajām reformām ir ieguvuši, un tiem, kas zaudējuši, prizmā (jeb starp valsts iejaukšanās ekonomikā piekritējiem un pretiniekiem) [16].

Vēl joprojām populāra ir skalas „labējs - kreiss” izmantošana, kas arī (vismaz daļēji) atspoguļo pašas vispārīgākās un nozīmīgākās šķelšanās līnijas sabiedrībā. Parasti tiek uzskatīts, ka jēdzienus „labējs” un „kreiss” politiķi un pilsoņi izmanto kā savdabīgus simbolus savu ieņemamo

politisko pozīciju raksturošanai. Lai arī klasisko politisko ideoloģiju aprises kļūst arvien izplūdušākas, tomēr daļījums „labējos” un „kreisos” vecajās demokrātijās vēl arvien ir nozīmīgs. Gan politiķi, gan ierindas pilsoņi turpina izmantot šos orientierus, lai „neapmaldītos” politiskās realitātes „džungļos”. Tai pat laikā, mēģinājumi šo skalu izmantot kā vienīgo, universālo šodien rada problēmas.

Pirmkārt, klāt nākuši jauni sabiedrības polarizācijas aspekti. Piemēram, pagājušā gadsimta astoņdesmitajos gados sākusies „klusā revolūcija”. Ronalds Ingharts (Inglehart) uzskata, ka 20.gs. nogalē ir sākusies mainīties Rietumvalstu iedzīvotāju vērtīborientācijas – no materiālistiskām uz postmateriālistiskām. Atbilstoši sociologa prognozei, jau 21.gs. sākumā materiālistu būs tikai nedaudz vairāk par postmateriālistiem. Ingharts ir pārliecināts, ka tas būs lūzuma laiks starp diviem vērtīborientāciju tipiem, kas mūsdienās ir galvenā Rietumu sabiedrību polarizācijas ass un atspoguļo divus pilnīgi dažādus pasaules uzskatus. Postmateriālistus, viņuprāt, raksturo, pirmkārt, augstāks izglītības līmenis, otrkārt, viņi ir mērķtiecīgāki, treškārt, viņi ir politiski aktīvāki, ceturtkārt, viņi velta otršķirīgu uzmanību ekonomiskajai izaugsmei, salīdzinot ar dzīves kvalitāti, bet savā personiskajā dzīvē galveno akcentu liek nevis uz augstiem ienākumiem, bet gan uz tādu darbu, kas ir interesants, kam ir jēga un ko tie dara kopā ar sev tuviem (garīgajā ziņā) cilvēkiem. Postmateriālisti tiecas paaugstināt nevis savus ienākumus, bet gan savu statusu [sk.17]. Iepriekš minētās izmaiņas liecina par pakāpenisku sociāli – ekonomisko faktoru ietekmes mazināšanos gan uz cilvēku prātiem, gan arī uz viņu politisko izvēli. Kā rāda vācu sociologu pētījumi, tad tieši postmateriālistiskās vērtīborientācijas raksturīgas zaļo atbalstītājiem. Zaļo elektorātam ir arī augsts izglītības līmenis [18]. Otrkārt, jaunu problēmu un konfliktu rašanās uzskatāmi liecina par to, ka politiskā spektra struktūras pamatā ir vesels pretrunu komplekss, ko ir visai grūti reducēt līdz dihotomiskam iedalījumam. Tā, piemēram, pilsoņiem un politiķiem var būt dažādi uzskati par valsts iejaukšanos sociāli – ekonomiskajā sfērā, bet viņiem var būt līdzīgs viedoklis ārpolitikas, ticības un citos jautājumos. Treškārt, skalu „labējie - kreisie” ietekmē arī abos skalas polos esošo partiju pozīciju tuvināšanās centram.

Vēl grūtāk šo skalu ir piemērot postkomunistisko valstu, tai skaitā Latvijas, politisko reāliju analīzei. Galvenokārt jau tāpēc, ka šo valstu politiskās partijas, gan verbāli, gan arī savās programmatiskajās nostādnēs, ir mēģinājušas pozicionēties uz šīs skalas, tomēr vēlētāju izvēli līdz šim tas ir ietekmējis visai nedaudz. Tāpēc šīs skalas izmantošana Austrumeiropas valstīs ir problemātiska un to lietojot kā analīzes instrumentu pētnieks var nonākt pie visai virspusējiem, pat deformētiem priekšstatiem par šo valstu politisko spektru. Tai pat laikā postsociālistiskajās valstīs dažādu sociālo slāņu pārstāvji izteikti atšķiras pēc savas attieksmes pret nevienlīdzību un sociālo aizsardzību, bet gandrīz nemaz neatšķiras ar savu elektorālo uzvedību. Vēl joprojām cilvēki nevar sasaistīt kopā savas ideoloģiskās simpātijas ar simpātijām pret konkrētām partijām [sk. 19].

Vēl vienu mēģinājumu skaidrot vēlēšanu izvēli mēdz saukt par psiholoģisko teoriju (t.s. Mičigānas skola) [sk. 20]. Šīs teorijas piekritēji uzskata, ka katrs vēlētājs sev apkārt esošo pasauli uztver atšķirīgi un viņa rīcību nedeterminē piederība tai vai citai sociālai grupai. Līdz ar to nevar apriori noteikt par kuru no partijām balsos vēlētājs. Ir vesels latentu faktoru kopums, kas ilglaicīgi ietekmē to ar kuru no partijām identificēties (t.s. partiju identifikācija). Šī individuālpsholoģiskā partijas piederība jeb identifikācija veidojas jau politiskās socializācijas agrīnajās fāzēs un tas tiek dēvēts par ilgtermiņa iedarbības faktoru. Blakus vēl diviem īstermiņa iedarbības faktoriem - politisko līderu vērtējumam un attieksmei pret galvenajiem priekšvēlēšanu cīņās diskutētajiem jautājumiem – šim faktoram tiek piedēvēta izšķiroša loma. Ņemot vērā mūsdienu sabiedrības notiekošās straujās sociālās izmaiņas, arvien biežāk tomēr tiek secināts, ka ilgtermiņa partiju identifikācijas faktora loma iepretim īstermiņa faktoriem mazinās [21]. Iepriekš minētie procesi ir noveduši pie tā, ka mūsdienās gan partiju identifikācijas, gan iepriekš minētā sociālstrukturālā faktora ietekme uz elektorālo uzvedību iet mazumā, bet īstermiņa faktoru loma pieaug. Pētījumi rāda, ka, pretēji Mičigānas skolas piekritēju uzskatiem, partiju identifikācija ilglaicīgi nav stabila. Tikai aptuveni ceturtdaļa vācu vēlēšanu 20. gadsimā (1984-2001) identificēja sevi ar vienu un to pašu partiju [22]. Arvien lielāka loma ir vēlēšanu orientācijai uz kandidātiem. Tiek uzsvērts, ka notiek priekšvēlēšanu cīņu arvien lielāka personalizācija, turklāt, tā ir internacionāla parādība. Tieši partiju sarakstu līderiem ir arvien lielāka ietekme uz katra atsevišķa vēlēšanu elektorālo izvēli. Turklāt kandidāti tiek vērtēti ne tikai partiju programmatisko nostādņu kontekstā. Pētījumi rāda, ka arī kandidātu personiskajām īpašībām ir būtiska nozīme. Šī faktora ietekme no vēlēšanām uz vēlēšanām gan mainās. To apliecina vairāki pētījumi, par vadošo kandidātu ietekmi uz vēlēšanu uzvedību [23].

Par arvien nozīmīgāku vēlēšanu izvēli ietekmējošu faktoru kļūst arī vadošo kandidātu izskats, jeb fiziskā atraktivitāte. Pie kam, fiziskā atraktivitāte darbojas neatkarīgi no kandidāta piederības noteiktai partijai, proti, nav svarīgi, kādas partijas biedrs ir kandidāts [sk. 24].

Vēlēšanu izvēli mēģina skaidrot arī plaši pazīstamais t.s. racionālās izvēles modelis [sk. 25]. Šīs pieejas piekritēji uzskata, ka katrs vēlētājs galvenokārt domā par to, kā vairot savu labumu un izvēlas balsot par partiju, kuras programmatiskās nostādnes vai ideoloģija ļauj uz to cerēt. Te netiek ņemta vērā piederība sociālai grupai vai identifikācija ar to vai citu partiju (kā to dara abu iepriekš apskatīto teoriju piekritēji).

Šīs teorijas izmantošanas iespējas tomēr tiek vērtētas kā visai ierobežotas. Vēlēšanu izvēli arvien būtiskāk ietekmē „problēmu risināšanas kompetence”, ko demonstrē partijas un to līderi, arī tas, vai viņu redzējums sakrīt ar vēlēšanu redzējumu. Tieši šim aspektam ir arvien lielāka nozīme iepretim visiem citiem iepriekš aplūkoto faktoriem [26].

Ja skatāmies vācu pieredzē, tad arvien būtiskāka loma vēlēšanu izdarot izvēli par ko balsot ir ne tikai problēmu risināšanas kompetencei, ko demonstrē dažādu partiju politiķi,

bet arī kanclera, jeb premjera amata kandidātam un, arī valsts un sava ekonomiskā stāvokļa vērtējumam. Tieši šie faktori ir būtiskākie iepretim partiju identifikācijai (psiholoģiskā teorija) un vēlēšanu piederībai tai vai citai sociālai grupai (socioloģiskā teorija). Spēja un prasme izdiskutēt problēmas, piedāvāt to risinājumus spēlē arvien nozīmīgāku lomu arī iepretim ideoloģiskajai pozīcijai. Šādu tendenci uzrāda arī pētījumi citās valstīs, piemēram, Lielbritānijā [sk.27].

IV. LATVIJA: VAI NABADZĪBA UZVARĒS ETNICITĀTI?

Mēģināsim iepriekš aplūkoto teorētisko atziņu un politiskās prakses prizmā paskatīties uz Latvijas politisko realitāti. Analizēsim dažus no faktoriem, kas ir būtiski ietekmējuši un vēl joprojām ietekmē elektorālo izvēli mūsu valstī. Kā mēs to jau zinām, partiju sistēmas veidošanos un vēlēšanu izvēli ietekmē konfliktu līnijas, kas šķēļ sabiedrību. Politiku polarizēt gan spēj tikai daļa no sabiedrībā pastāvošajām pretrunām. Pēc raksta autora domām, atbilstoši Lipseta un Rokana konfliktlīniju teorijai, tieši etniskā šķelšanās līdz šim Latvijā visbūtiskāk ietekmējusi vēlēšanu izvēli.

Partiju sistēmas veidošanos Latvijā pagājušā gadsimta 90-to gadu sākumā galvenokārt noteica divu masu organizāciju – Tautas frontes (LTF) un Interfrontes (IF) pretim stāvēšana. Var teikt, ka lielākā daļa partiju veidojās galvenokārt uz šo organizāciju bāzes. LTF galvenā prasība bija likvidēt PSKP monopolu un atjaunot Latvijas neatkarību, savukārt, IF centās nepieļaut Latvijas izstāšanos no PSRS sastāva. Visas citas politikas problēmas bija mazsvarīgas. Kā secina Latvijas partiju sistēmas veidošanās vēstures pētnieks Imants Mednis, tad „[...]tieši etniskā šķirtne un sociāli ekonomiskā šķirtne bija visnozīmīgākie faktori šī laika Latvijas partiju veidošanās procesā un to darbībā. Dalījums starp pilsētnieku un lauku iedzīvotāju interesēm bija politiski mazāk svarīgs. Arī reģionālais nošķirums, kas balstās uz savrupām identitātēm, nebija politiski nozīmīgs” [28]. Tieši etniskā konfliktlīnija ir šķēļusi un turpina šķēļt Latvijas sabiedrību un elektorātu. Tā, piemēram, 6. Saeimas vēlēšanās, neskatoties uz komercbanku krīzi, kas negatīvi ietekmēja daudzu noguldītāju materiālo stāvokli, „Tēvzemei un Brīvībai”, salīdzinot ar 5. Saeimas vēlēšanām, spēja par nepilniem 7% uzlabot savu rezultātu un iegūt 14 deputātu mandātus (šeit un arī turpmāk izmantoti CVK mājas lapā pieejamie dati). Tas liecina par to, ka pat sociālekonomiskās problēmas nespēja gūt virsroku pār nacionālajām vērtībām. Arī 7. Saeimas vēlēšanās nu jau apvienība „Tēvzemei un Brīvībai/LNNK” ieguva 17 deputātu mandātus. Lai arī visās nākamajās vēlēšanās panākumi ir pieticīgāki (8. Saeima – 7; 9. Saeima – 8 mandāti), tomēr arī citas t.s. latviskās partijas („Jaunais Laiks”, „Tautas partija”, „Zaļo un Zemnieku Savienība”) savās priekšvēlēšanu programmās un retorikā pietiekami daudz līdz šim izmantojušas etniskajā pretim stāvēšanā balstītu retoriku. Kā to norāda Baltijas sociālo zinātņu institūta pētnieki, „[...] tieši etnopolitiskie jautājumi ir tie, kas šobrīd polarizē sabiedrību pēc etniskās un lingvistiskās piederības pazīmēm” [29]. Viens no jautājumiem, kurā ir vislielākās atšķirības latviešu un cittautiešu uzskatos, ir jautājums par valsts valodu. Lielākā

daļa cittautiešu atbalsta krievu valodas kā otras valsts valodas ieviešanu (87% krievu un 75% cittautiešu), bet lielākā daļa latviešu ir pret to (atbalsta 19%) [30]. Arī pirms 10. Saeimas vēlēšanām turpinās partiju polarizācija pēc „etniskās pazīmes”. Par to liecina politisko partiju apvienošanās un priekšvēlēšanu apvienību veidošana, un jau ierastā pozicionēšanās ne tikai Rietumu – Austrumu, bet arī latvisko vērtību virzienā. Lai arī pēc „Saskaņas centra” (SC) līdera Jāņa Urbanoviča domām, Latvijas sabiedrība ir tuvu tam, lai atteiktos no dalījuma krievu un latviešu partijās [31], pretējās domās ir eksopolitiķis, ilggadējs „Tautas saskaņas partijas” līderis un viens no šī politiskā spēka izveidotājiem Jānis Jurkāns. Komentējot trīs apvienības SC partiju („Tautas saskaņas partija”, „Jaunais centrs”, „Sociāldemokrātiskā partija”) apvienošanas un jaunas partijas „Saskaņa” izveidošanas, viņš saka: „Tā ir un paliek partija, kas atgremo un pārstāv nelatviešu elektorātu. [...] Krievi vienkārši svītro latviešus ārā, un es neticu, ka šodien ir daudz latviešu, kas gatavi balsot par SC. Tur nav nekādas centriskas politikas, viņi ir aizgājuši absolūti sava elektorāta laukā, un nekas cits viņiem nerūp” [32]. Eksopolitiķis domā, ka vienīgā partija, kas pašlaik spēj pārvarēt etnisko balsojumu, ir „Latvijas Pirmā partija/Latvijas ceļš”, starp kuras vēlētājiem cittautiešu ir vairāk nekā 10% [33]. Vai šo pretim stāvēšanu izdosies mazināt un kuram no viņiem – politiķim vai eksopolitiķim – taisnība, parādīs 10. Saeimas vēlēšanu rezultāti.

Kā jau minēts iepriekš, kopēja postsociālistisko valstu pilsoņu elektorālās uzvedības iezīme ir nespēja sasaistīt kopā savas ideoloģiskās simpātijas ar simpātijām pret konkrētām partijām. Šajās valstīs ir notikusi strauja sabiedrības noslāņošanās un ir vērojama izteikta nevienlīdzība starp dažādu sociālo slāņu cilvēkiem, tomēr to neatspoguļo viņu elektorālā izvēle. Arī Latvija nav izņēmums. Džini koeficients, kas raksturo sabiedrības ienākumu nevienlīdzību, rāda, ka mūsu valstī plaša starp sabiedrības turīgākajiem un mazāk turīgajiem slāņiem pieaug. Arī t.s. „treknajos” gados nevienlīdzība starp bagātājiem un nabagājiem turpināja palielināties. Tā laika posmā no 2000. līdz 2008. gadam Džini koeficients pieauga no 34 līdz 38 punktiem [34]. „Eurostat” dati liecina, ka 2008.gadā nevienlīdzība ienākumu sadalē Latvijā bija augstākā starp visām ES dalībvalstīm [34]. Kā prognozē ekonomists Mārtiņš Kazāks, arī nākotnē ienākumu nevienlīdzības plaša Latvijā turpinās pieaugt. Viņš uzskata, ka tas radīs virkni sociālu un ekonomisku problēmu, jo var izveidoties „divu ātrumu” sabiedrība – ar darbu un bez [35]. Jautājums, kuru lasītājam vēlas uzdot raksta autors ir šāds – vai sociālā noslāņošanās, kuru vēl vairāk paātrina ”dižķibeļe”, beidzot nemazinās elektorāta sašķelšanos pēc etniskās pazīmes, jeb citiem vārdiem - vai nabadzība uzvarēs etnicitāti. Vai arī Latvijā tuvākajā nākotnē pienācīgu vietu politiskajā spektrā beidzot neieņems sociāldemokrāti, kā tas ir noticis citur Eiropā. Protams, pie sociāldemokrātu zemās popularitātes un LSDSP nespējas pārvarēt 5% barjeru divās pēdējās parlamenta vēlēšanās var vainot viņu šķelšanos un sadrumstalotību, arī viņu līderu valdīšanas laiku Rīgas domē un harizmātisku līderu neesamību, kā arī vēl citus iemeslus. Piemēram, daudzos reālā sociālisma sabiedrībā nodzīvotos gadus un

labējo politiķu, arī žurnālistu, publiskajā telpā ilgstoši kultivētos viedokļus par „sociķiem”, kas prot tikai pārdalīt. Tomēr iepriekš minētie cēloņi līdz galam neizskaidro vēlētāju, īpaši darba ņēmēju un mazāk pārtikušo sabiedrības slāņu, līdz šim visai atturīgo attieksmi pret kreisu politiku. Te nu mēs atkal nonākam līdz etniskajam faktoram Latvijas politikā, kas, kā uzskata šo rindu autors, ir bijis „bubulis” ar ko baidīt vēlētājus un aizkura politiķiem ir bijis iespējams „slēpties” pat tad, ja ejot uz vēlēšanām viņu piedāvājums citās jomās ir bijis visai trūcīgs. Tāpēc vēlreiz uzdosim jautājumu, vai sauklis „krievi nāk!”, jeb etniskais faktors 10.Saeimas vēlēšanās atkal nostrādās un spēš mobilizēt latviešu un arī nelatviešu elektorātu tikpat efektīvi kā tas ir bijis iepriekš. Varbūt tomēr beidzot notiks izmaiņas Latvijas politikā un elektorālo izvēli nosakošo faktoru hierarhijas augšgalā ielauzīsies arī sociālekonomiskie faktori un partiju piedāvājums tiks vērtēts izejot no tā, kādus risinājumus ekonomikas un sociālās jomas problēmām piedāvā politiķi.

Raksta nobeigumā vēl par dažām „nacionālo vēlēšanu” īpatnībām, kas arī būtiski ietekmē elektorālo izvēli mūsu valstī. Kā jau norādīts iepriekš, vēlētāju izvēli arvien būtiskāk ietekmē „problēmu risināšanas kompetence”, ko demonstrē partijas un to līderi. Te gan paveras iespēja uz politiskās skatuves uzņākt populistiem. Apliecinājums šādai iespējai ir Latvijas politiskā vēsture pēc neatkarības atgūšanas. Tieši populisms ir spējis būtiski ietekmēt vairāku vēlēšanu rezultātus. Varētu pat teikt, ka lielāku vai mazāku populismu var piedēvēt vairumam Latvijas partiju. Raksta ierobežotā apjoma dēļ, nedaudz tuvāk papēfīsim tikai dažus „tipiskākos” piemērus.

Visraksturīgākais populistiskas partijas piemērs, protams, ir Joahima Zīgerista izveidotā un 1994.g. nogalē dibinātā „Tautas kustība Latvijai” (TKL), jeb Zīgerista partija. 6. Saeimas vēlēšanās partija iegūst 16 deputātu mandātus. Kustības programmā varam atrast ļoti daudz grūti izpildāmu solījumu, piemēram: labklājība visiem; lauksaimniecības un rūpniecības atveseļošana; korupcijas un noziedzības apkarošana [36].

Labs piemērs ir arī Demokrātiskās partijas „Saimnieks” (DPS) panākumi - uzvara 6. Saeimas vēlēšanās, iegūstot 18 deputātu mandātus. Šīs partijas veidotas valdības apstiprināšanai Saeimā pietrūka tikai vienas balss. Daži lozungi no partijas programmas: nekalposim Austrumiem, nekalposim Rietumiem: būsīm saimnieki savā sētā, savā novadā, savā valstī; katram strādātspējīgam – darbu, katram bērnam – izglītību, katram iedzīvotājam – veselības aprūpi un nodrošinātas vecumdienas; DPS ir vienīgā partija, kura konsekventi saka jā, tad, kad citi svārstās un spēj pateikt nē tad, kad citi padevēģi klusē [37].

Populistiskas iezīmes raksturīgas arī Aināra Šlesera dibinātajām, par „politbiznesa projektiem” sauktajām partijām. Pirms 7. Saeimas vēlēšanām tika izveidota jauna politiskā organizācija – „Jaunā partija” (JP), kas vēlēšanās iegūst 8 deputātu vietas. Kā apgalvoja viens no šīs partijas ideologiem, JP ir centra partija, bet tai nav savas ideoloģijas, jo tādas patlaban neesot arī vairākumam Eiropas partiju [38]. Savukārt 8. Saeimas priekšvēlēšanu aģitācijas laikā LPP līderu

galvenais sauklis bija atklāt „valsts nozadzēju” vārdus. Par tādiem tika nodēvēti Aivars Lembergs un Andris Šķēle. Par savu mērķi partija pasludināja oligarhu ietekmes mazināšanu un cīņu pret „valsts nozagšanu”: „[...] varai jābūt tautas rokās, tādēļ jāpanāk oligarhu un ekonomisko grupējumu politiskās varas mazināšana” [39]. Tāpat LPP apņēmas panākt, lai tuvāko desmit gadu laikā būtu iespējams likvidēt bērnu namus Latvijā, nodrošinot katram bērnam iespēju dzīvot ģimenē [40].

Atgriežoties pie JP uznākšanas uz Latvijas politiskās skatuves, var izteikt pieņēmumu, ka, ejot uz 7.Saeimas vēlēšanām, pārvarēt 5% barjeru šai partijai palīdzēja sabiedrībā populāru personību iekļaušana vēlēšanu sarakstos. Tas ir vēl viens faktors, kas līdz šim būtiski ietekmējis vēlēšanu izvēli Latvijā. JP gadījumā kā „lokomotīve” tika izmantots komponists Raimonds Pauls. Ne velti šo partiju tautā mēdza saukt par „klavierpartiju”. Iepriekš aprakstītais fenomens Latvijas politikā tiek dēvēts par t.s. “lokomotīves efektu”. Līdz šim tā ir bijusi plaši izplatīta prakse, kad atsevišķi sabiedrībā populāri deputātu kandidāti kā lokomotīves (pie kam vairākos vēlēšanu apgabalos) sev līdzī parlamentā ievēl arī mazāk populārus vai pat nepopulārus kolēģus. Šī faktora ietekmi uz vēlēšanu izvēli 10.Saeimas vēlēšanās varētu mazināt labojumi vēlēšanu likumā, kas liedz vienam kandidātam balotēties vairāk kā vienā apgabalā.

Pēc raksta autora domām, tieši etniskā pretim stāvēšana, kā arī partiju līderi un viņu mediju reklamās skaisti iesaiņotie populistiskie solījumi (nevis problēmu risināšanas kompetence vai citi iepriekš aplūkoto faktori) līdz šim visbūtiskāk ietekmējuši Latvijas vēlēšanu izvēli.

V.DAŽI SECINĀJUMI

1. Vēlētāju izvēli ietekmē gan ilgtermiņa, gan īstermiņa faktori. Šie faktori nereti savā starpā konfliktē. Vairums elektorālo izvēli skaidrojošo teoriju koncentrējas galvenokārt uz vienu no šiem faktoriem. Elektorālā izvēle ir kompleks process un tāpēc to nav iespējams izskaidrot ar kādas vienas teorijas palīdzību.
2. Elektorālā izvēle kļūst arvien mazāk strukturēta. Arī šis fakts liek ar piesardzību raudzīties uz klasisko teoriju izmantošanu elektorālās izvēles skaidrošanā. Šo tendenci vēl vairāk pastiprina lielais (arī Latvijā) t.s. neizlēmušo vēlētāju skaits, kuriem nereti līdz pat vēlēšanu rītam nav skaidrs par kādu sarakstu balsot. Šie vēlētāji lēmumu pieņem pēdējā brīdī nejaušu stimulu, piemēram, reklāmas klipu vadīti. Arvien vairāk ir pilsoņu, kas vēlēšanās nepiedalās vispār.
3. Politiku prasme izdiskutēt problēmas un arī piedāvāt to risinājumus spēlē arvien nozīmīgāku lomu iepretī citiem elektorālo izvēli ietekmējošajiem faktoriem, piemēram, ideoloģiskajai pozīcijai. Šādu tendenci uzrāda pētījumi vairākās ES valstīs.
4. Latvijā pieaug sociālā nevienlīdzība, taču sociāldemokrāti vāji. Kreisums ticis populistiem. Raksta autors izvirza hipotēzi, ka nevienlīdzības palielināšanās varētu vairo ne tikai kreisi vai labēji orientētas populistiskas politikas popularitāti, bet arī mazināt etniskā faktora lomu Latvijas politikā.
5. Elektorālo izvēli ietekmē arī vēlēšanu sistēmas specifika. Šie jautājumi Latvijā ir daudz diskutēti un ir notikušas arī

pirmās izmaiņas vēlēšanu likumā – aizliegums vienam kandidātam balotēties vairāk kā vienā vēlēšanu apgabalā.

LITERATŪRAS SARAKSTS

1. *The Oxford handbook of political institutions*/ Ed. By R.A.W. Rhodes, S.A.Binder and B.A.Rockman. Oxford: Oxford UP, 2006. – 816 p.
2. **Ozolzile, G.** Vēlreiz par vēlēšanu sistēmas reformu Latvijā. *Rīgas Tehniskās universitātes zinātniskie raksti. 8.sēr., Humanitārās un sociālā zinātnes.* 2003, 4.sēj., 125.-134.lpp.
3. **Ozolzile, G.** Vēlēšanas un demokrātija Latvijā. *Latvijas Policijas akadēmijas raksti.* 2002, 9.sēj., 59.-78.lpp.
4. **Eder, K.** Institution. In: *Wulf H. (Hrsg.) Handbuch Historische Anthropologie.* Weinheim: Beltz, 1997. s.159.
5. **Дюркгейм, Э.** Социология. Ее предмет, метод, предназначение. Москва: Канон, 1995. с.30.
6. **Норт, Д.** Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. Москва: Фонд экономической книги «Начала», 1997. с.17-18.
7. **Vēbers, M.** Socioloģijas pamatjēdzieni. **Grām.:** Vēbers M. Reliģijas socioloģija. Rīga: AGB, 2004. 237.lpp.
8. Turpat.
9. **Бергер, П., Лукман, Т.** Социальное конструирование реальности. Москва: «Медиум», 1995. с.95-96.
10. **Scott, W.R.** *Institutions and organizations. Foundations for organizational science.* Thousand Oaks, Calif.: Sage, 1995. p.33.
11. **March, J.G., Olsen, J.P.** *Rediscovering institutions. The organizational basis of politics.* New York: The free press, 1989. p.3-16.
12. **Норт, Д.** Институты, институциональные изменения и функционирование экономики, с.67.
13. **Stokes, S.** Do informal rules make democracy work? Accounting for accountability in Argentina. In: *Informal institutions and democracy: lessons from Latin America.* Baltimore: Johns Hopkins UP, 2006. p.125-142.
14. **Lazarsfeld, P., Berelson, B., Gaudet, H.** *The Peoples' Choice. How the Voter Makes up his Mind in a Presidential Campaign.* New York: Columbia UP, 1944. 254 p.
15. **Lipset, S.M., Rokkan, S.** Cleavage structures, party systems and voter alignments: An introduction. In: *Lipset S.M., Rokkan S. (Eds.) Party Systems and Voter Alignments: Cross National Perspectives.* New York: Free Press, 1967. p.1-64.
16. **Анохина, Н.В., Мелешкина, Е.Ю.** Эволюция структуры партийного спектра России накануне парламентских выборов 2007 г. *Политические исследования,* 2008, №2 (104), с.108.
17. **Инглеарт, Р.** Модернизация и постмодернизация. В кн.: *Новая постиндустриальная волна на Западе.* Москва: Academia, 1999. с. 261-291.
18. **Klein, M., Falter, J.** *Der lange Weg der Grünen. Eine partei zwischen Protest und Regierung.* München: C.H. Beck Verlag, 2003. S.34-41.
19. **Gijsberts, M., Nieuwebeerta, P.** Class Cleavages in Party Preferences in the New Democracies in Eastern Europe. *European Societies,* 2000, № 2, p.397 - 430.
20. *The American Voter.* Campbell A., Converse P.E., Miller W.E., Stokes D.E. New York: John Wiley & Sons, 1960. 573p.
21. **Debus, M.** Bestimmungsfaktoren des Wahlverhaltens in Deutschland bei den Bundestagswahlen 1987, 1998 und 2002: Eine Anwendung des Modells von Adams, Merrill und Gofman. *Politische Vierteljahresschrift,* 2007, Heft 2., s.268-292.
22. Turpat.
23. Turpat.
24. **Rosar, U.** Fabulous Front-Runners. Eine empirische Untersuchung zur Bedeutung der physischen Attraktivität von Spitzenkandidaten für den Wahlerfolg ihrer Parteien. *Politische Vierteljahresschrift,* 2009, Heft 4, s.754-773.
25. **Downs, A.** *An Economic Theory of Democracy.* New York: Harper, 1957. 245p.
26. **Debus M.** Bestimmungsfaktoren des Wahlverhaltens in Deutschland bei den Bundestagswahlen 1987, 1998 und 2002: Eine Anwendung des Modells von Adams, Merrill und Gofman, s.272.
27. **Clarke, H.D.**(Eds.) *Political Choice in Britain.* Oxford: Oxford Scholarship Online, 2004. 412p.
28. **Mednis, I.** *Partiju laiki Latvijā (1988-2002).* Rīga: SIA „Drukātava”, 2007. 447. lpp.

29. *Emopolitiskā spriedze Latvijā: konflikta risinājuma meklējumi*. Zepa B., Šūpule I., Kļave E., Krastiņa L., Krišāne J., Tomsone I. Rīga: Baltijas Sociālo Zinātņu institūts, 2005. 38.lpp. [skatīts 07.10.2009.] Pieejams: <http://www.politika.lv/en/index.php?id=3999>
30. Turpat, 39.lpp.
31. **Jemberga, S.** Atbraukuši. *Nedēļas žurnāls „Ir”*, 2010, Nr. 3, 16.lpp.
32. Turpat, 20.lpp.
33. Turpat.
34. *Latvijā nedaudz samazinājusies nevienlīdzība ienākumu sadalē*. nra.lv [skatīts 08.02.2010.] Pieejams: <http://zinat.nra.lv/ekonomika/15846-latvija-nedaudz-samazinajusies-nevienlidziba-ienakumu-sadale.htm>
35. **Kazāks, M.** Kam vajag „divu ātrumu” sabiedrību? *Diena*, 2010.g. 25. janv., 3.lpp.
36. **Mednis, I.** Partiju laiki Latvijā (1988-2002), 2007. 401.lpp.
37. Turpat, 268.lpp.
38. Turpat, 278.lpp.
39. *LPP programma*. [skatīts 12.04.2010] Pieejams: <http://web.cvk.lv/pub/publicē/27461.html>
40. Turpat.

Gunars Ozolzile. Candidate of Philosophy Science (1989, Moscow State University), Dr.sc.soc.(1992, University of Latvia), Associate Professor of Riga Technical University, Head of Department of Social Sciences, 16 Azenes Str., LV – 1048, Riga, Latvia, e – mail: gunars.ozolzile@rtu.lv

Gunars Ozolzile. Electoral Choice: Theory and Practice

The aim of the present article is to study the factors influencing electoral choice. The analysis was made within the framework of institutional approach, making use of the theories explaining electoral behaviour which are considered to be classical in political sociology, as well as conclusions drawn in empirical research. It was concluded that electoral choice is a complex process, and it cannot be explained with the help of only one theory. It was stressed that as opposed to other factors influencing the electoral choice, e.g., the ideological position of the voters, an increasingly important has become politicians' ability to debate problems and offer solutions to them. Particular attention has been paid to Latvia's political reality. It was concluded that according to the Cleavage theory advanced by S.M.Lipset and S.Rokkan, they were ethnic contradictions that had a decisive influence on the electoral choice of late. The ethnic factor in Latvian politics has been so significant that politicians have been able to manipulate in all the parliamentary elections after regaining independence. Although social stratification continues and inequality between different strata can be observed, it is not reflected in the electoral choice. Social democrats still do not have a due place in the political spectrum of Latvia. A hypothesis has been advanced that unequal distribution of income (which in Latvia is the highest among EU member states) could lessen the break between the voters according to their ethnic affiliation and strengthen the influence of the classic „right-wing-left wing” scale on the electoral choice. „Will crisis and poverty gain a victory over ethnicity in Latvia?” asks the author of the present article.

Гунарс Озолзиле. Электоральный выбор: теория и практика

Цель статьи – изучить факторы, влияющие на электоральный выбор. Анализ производился в рамках институционального подхода, используя считающиеся классическими в политической социологии теории объяснения электорального поведения, а также результаты эмпирических исследований. Утверждается, что электоральный выбор является комплексным процессом и его нельзя объяснить при помощи одной теории. Отмечается, что вопреки другим факторам электорального выбора, например, идеологической позиции избирателей, все большую роль начинает играть умение политиков обсуждать проблемы и предлагать их решения.

Особое внимание уделено политическим реалиям Латвии. Утверждается, что в соответствии с теорией конфликтной линии (разделяющей общество) Липсета (Lipset) и Рокана (Rokkan) именно этническое противостояние в Латвии до настоящего времени решающим образом влияло на выбор избирателей. Этнический фактор в политике Латвии был столь значителен, что у политиков была возможность манипулировать им на всех выборах в парламент после восстановления независимости. Усиление расслоения общества и очевидное неравенство различных слоев тем не менее не влияет на электоральный выбор. У социал-демократов в политическом спектре Латвии до сих пор нет соответствующего места. Выдвигается гипотеза, что неравномерное распределение доходов (которое в Латвии наивысшее среди стран – участниц ЕС) может снизить разделение электората по этническому признаку и увеличить влияние классической шкалы «правые – левые» на электоральный выбор. В статье автор задает читателям вопрос – победит ли кризис и бедность в Латвии этничность?